

Fiskeriet i Filsø

Af Karl Krummes

Filsø, som før i tiden på så mange måder var blevet kendt for sine store naturværdier både fra planteverdenen og især fra det rige fugleliv, der udfoldede sig ved og i søen, har også haft et betydeligt fiskeri, der har været til fordel for en del af omegnens beboere.

Fra ældre mennesker, som har levet hele deres liv i nærheden af søen, og som holdt af at fortælle, hvordan de fik fat på fisken, nedskrives her, hvad jeg har hørt dem fortælle, eller hvad andre har fortalt derom.

Niels Mathilius Petersen, som var født i 1866 på Hjulsagergård, men som dreng flyttede med sine forældre ud på en lille ejendom på Filsø Ø, har givet følgende beretning:

Før århundredskiftet var det for det meste kun til privatforbrug, man fiskede, da ferskvandsfisk ikke var så højt i kurs som fisk fra havet.

Når man ville fiske efter store ål, brugte man kroge, men lysteren eller ålejernet, som den oprindelig hed, var det mest brugte redskab. Undertiden fiskedes også med vod, og det gik til på følgende måde: Når der blæste en stærk vind fra vest, sejlede man ud på søen med to både, som voddet blev spændt imellem. Derefter satte man sejl op, og ved hjælp af vinden fik man voddet ind til bredden. Men for det kunne lykkes, krævedes en kraftig vind, nogenlunde dybt vand, samt en bund uden for meget grøde og store sten.

De bedste steder var op under Filsø Ø ved Nørre Odde og op til Dyreby ved et sted, der blev kaldt Melsens Oj. De fisk, man fangede på den måde, var mest brasener og gedder. Selvfølgelig var der også aborrer og skaller, men de blev for det meste sat ud igen.

Var det en god fangst af pæne brasener, blev de puttet i en rygkurv, og med den på nakken gik spadsereturen til Varde for at få dem solgt. Niels Mathilius har præsteret at gå den lange vej med 75 pund fisk på ryggen. Det var et drøjt stykke arbejde for at tjene nogle få kroner.

En anden filsøboer, *Hans Martinsen*, der var født helt ude på det sydvestlige hjørne af Filsø Ø i 1890 og har levet dér næsten hele sit liv, har også fortalt om, hvordan de bar sig ad med at fiske.

Ved forårstid kunne de oppe fra gården se, når brasenerne legede inde under land (ligeegyldig hvilken dato Kristi himmelfartsdag faldt på, så var det altid en sikker legedag). De tog ned til søen udstyret med en firegretet fork og en balje. Forken stak man i fiskene og løftede dem over i baljen. Der kunne fanges utrolig mange, men når der var tilstrækkelig til et måltid til dem selv og den nærmeste familie, holdt man op.

Undertiden fangedes der også en mængde skaller. Når disse fisk vandrede, skulle de over en lav, stenet grund. Dér satte man en ruse, og i løbet af et par nætter kunne der fanges mange kassefulde. Man kørte dem til Nørre Nebel og fik dem med en eksportør til Hamburg. Skallerne kostede ikke ret meget, men på den tid var man glad for et lille beløb.

Hans Martinsen har også fortalt, at engang havde en storm skubbet isen sammen i en bred bræmme ind mod land, og en mængde ål var skubbet med, så de lå i tætte klynger ind i landbrinken. Hans Martinsen var sammen med sin nabo, Marthinus Thomsen, kommet ned for at se på ismasserne – dog havde de lysteren med.

Det blev en vældig ålefangst. Marthinus Thomsen fangede så mange ål, at for at få dem transporteret hjem måtte han trække yderbukserne af og binde dem sammen for nederen i benene og fylde ålene deri. Så han gik i sandhed hjem med bukserne fulde. Men en sådan fangst sker kun

ved et tilfælde. Fiskeri er vel ligesom jagt, der skal en smule held til.

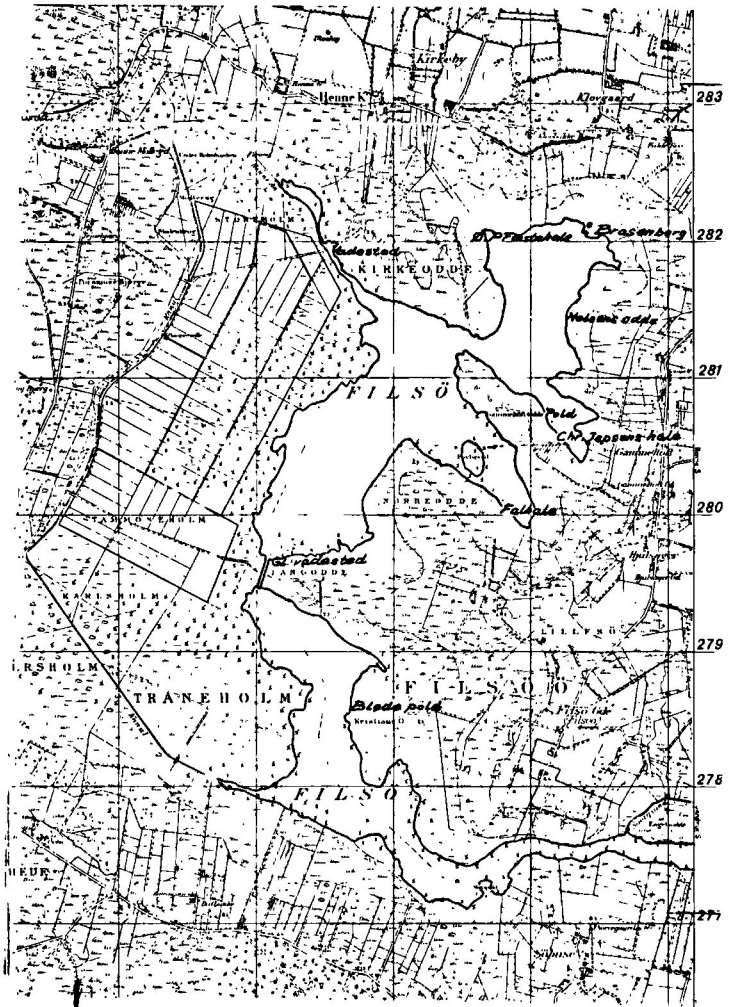
En anden metode, man undertiden brugte til at fange ål på, var at glibe. En »gliv«, som den hedder på jysk, er et tætbundet stykke fiskenet trukket over en trekantet træramme. Den sættes ned i vandet, og manden, der holder den, har den ene storetå mod den nederste kant af nettet, så den dermed kan hjælpe til med at lette gliben op, når der kommer ål i den. For at få ålene ind i gliben går der en mand med en krøjer (den ligner en bred rive uden tænder) og støder eller skubber den mod bunden ind mod gliben for at få ålene til at svømme ind i nettet.

Omkring århundredskiftet lejedes fiskeretten ud med undtagelse af ålegårdsretten, som ejerne af Filsø selv beholdt.

Den første lejer af fiskeriet i Filsø var ejeren af Alslev vandmølle, *A. Schack*, som dog ikke selv passede fiskeriet. Han lejede tre mænd fra egnen til at varetage dette arbejde. *Marius Høj*, Lønne, var den sagkyndige, da han havde fisket fra Nymindegab, siden han var dreng. De to hjælpere var stedkendte. *Jørgen Krummes*, Kirkeby, var født et par hundrede meter vest for Fidde bro, og *Martin P. Håhr*, Stausø, var født i Houstrup.

Man begyndte med at bygge et lille beboelseshus, »Bransenborg«, lige vest for Fiddestrømmen, hvor den løber ud i søen. Halvdelen af huset var indrettet til soverum og et lille køkken. Resten var til fiskeruser og andre ting, som blev brugt under fiskeriet. Der byggedes også et ishus til liden glæde for fiskerne, da den bjærgede is smeltede, inden sommeren kom.

Man begyndte med at sætte to ruser ud mellem Gammeltoftpold og Kirkeby Odde. Rajgarnet blev sat ud fra begge sider af ruserne ude på det dybe vand, så der var spærret, når fiskene ville passere fra den ene sø til den anden. Ligeledes blev der sat ruser i den sydlige del af søen – to fra den

vestlige side af Kristians Ø og over til Tranholm samt to fra Kristians Ø til det sydlige land. Sidstnævnte to blev ikke brugt ret længe. De har nok givet for lidt.

Hvor længe Schack havde forpagtningen af fiskeriet vides ikke med bestemthed, men derimod at først holdt Jørgen Krummes op som hjælper og næst efter Martin Håhr. Derefter overtog Marius Høj selv forpagtningen af fiskeriet og havde den til omkring 1928.

Når der var gjort en god fangst af fisk i en passende størrelse, kunne der opnås pæne priser for dem ved at sende dem til Hamburg. Gedder, der havde den rigtige størrelse, kaldte Marius Høj for »gresgejer«, græsgedder. I almindelighed betegner græsgedder mindre gedder, som fanges om foråret i kær og bække.

Da Marius Høj ikke kunne magte fiskeriet længere på grund af alderdom, lejedes fiskeriet ud til en fiskeeksportør fra Præstø. Hans navn var Jakob, og han havde to sønner til at forestå fiskeriet. Selv om ålefiskeriet nu var med, kunne det ikke give overskud. Derfor blev det lejet ud til en fisker fra Thy. Lejen for det hele var et par tusinde kroner om året. Så vidt jeg har kunnet få oplyst, gik det heller ikke for godt.

Fiskeriet lå så stille et par år. Derefter var der fire unge fiskere, som lejede det for et år. Lejen var ikke særlig høj. Jeg tror, de gav et par hundrede kroner uden ålefiskeriet.

Da der kun blev drevet fiskeri med vod, var der tit vanskeligheder med voddet, som ville pølse for dem. Når det skete, gav det ingen fisk. Fiskerne fandt så på at sætte stokke fra overtel til undertel (kantretbet foroven og fornedden på garnet). Det gik nogenlunde. Dog kunne voddet alligevel godt sno sig sammen, særlig hvor der var meget grøde. Men der kunne også være held med. Ved ét dræt op mod Nørre Odde fik de 3.000 pund brasener i garnet. Det lyder næsten utroligt.

Året efter ville de samme gerne leje fiskeriet igen, men ejerne af søen stillede de betingelser, at en fjerdedel af fangsten skulle afleveres til dem. Dette lejemål gav ikke mange penge hverken til ejerne eller lejerne. Derefter blev fiskeriet

ikke udlejet mere. Der var for lidt penge i ferskvandsfisk, og kort tid efter var det meste af søen udtørret.

I 1943 tog Lars Lyhne, Houstrup, Bakken Bakkensen, Hennebjerg, og Karl Krummes, Stausø, en tur til Søndersø for at trække vod. Det gav mange fisk af forskellig slags, men de var fuldstændig uspiselige.

Aktieselskabet for Filsø havde året før prøvet at pumpe søen tør, men var blevet standset af tyskerne. Vandet havde dog omtrent været borte, og derfor har de tilbageblevne fisk nok fået muddersmagen.

Min far, Jørgen Krummes, har fortalt, at han og hans medhjælper et efterår fangede en gedde, der var over almindelig størrelse. Da de var landet ved Brasenborg, ville de prøve dens vægt på en bismær. Det var lige konstateret, at gedden havde en vægt på 28 pund, da den slog et mægtigt slag med halen med det resultat, at krogen, som gedden hang på, smuttede af bismæren og gedden med krogen i sig forsvandt i Fiddestrømmen.

Foråret derefter skød Jørgen Krummes med sit jagtgevær en gedde i strømmen. Han syntes, den så lidt afrakket ud og opdagede, det var gedden med krogen i halsen. Da den nu blev vejjet, var dens vægt gået ned til 18 pund.

En anden ting havde Jørgen Krummes også lagt mærke til ved brasener. Det kunne hænde, de fangede nogle, der var så gamle, at de havde mos i panden og hen ad ryggen. Man var enige om, at det kunne brasener få, når de om vinteren søgte læ mod bunden af søen.

En ny iagttagelse gjorde han, da et par gamle fiskere fra Nymindegab prøvede at sætte kroge ud efter ål. Selv om de havde flere hundrede ude, fangede de ikke en eneste. Det viste sig, at de havde brugt små sild som agn, og dem ville ålene ikke bide på.

Jørgen Krummes brugte en anden måde. Han stak nogle små ål med lysteren og skar dem i små stykker og brugte dem som agn. Når krogen var sat godt igennem skindet,

kunne de store ål ikke sutte dem af krogene, som når man brugte orm.

Ålefiskeriet har i det store og hele altid foregået ved Henne mølle. Dengang der var mølleri, havde man vist en anordning ved siden af vandhjulet, hvor man kunne lukke en lille lem op, så ålene kunne komme derigennem. Hvorledes det ellers var indrettet, har det ikke været muligt at få oplyst. Da hele mølleværket blev taget op, og der blev fri passage for vandet, fik man noget stillet an, som blev kaldt en ålekiste. Den var meget effektiv i al sin enkelhed.

Man lavede et stemmeværk over hele mølleåen på nær en skodde ved den ene side. Der anbragte man ålekisten. Det var en stor kasse ca. 6 alen lang og ca. 3 alen bred. Bunden var lavet af tremmer, så vandet kunne komme igennem men ikke ålene.

Kisten kunne sænkes og hæves, ligesom vandstanden i kanalen var. Ålekisten stod altid sådan, at man kunne gå på bunden af den og tage ålene med en ketsjer og bære dem hen til hyttefadet. Det var en let måde at fange ål på, men det kunne ske, at der blev et utæt sted ved en af skodderne, og ved et sådant tilfælde gik der mange ål udenom. Men der er ingenting så galt, uden det er godt for noget.

Beboerne fra Henneby satte ruser ud helt ude ved havet for at tage de ål, der gik uden om ålekisten. Om de havde lov til det, eller det bare var en gammel regel, som blev holdt i hævd, vides ikke.

Marie Krummes, der var født på Strandfogedgården i Henneby, har fortalt, at der flere gange blev fanget så mange ål, at man gav mange væk for ikke at lade dem gå til spille.

Der var også ulemper ved ålekisten. Den skulle stå åben et døgn i hver uge. Om det blev overholdt var vist tvivlsomt.

Da søen rigtig skulle udtørres, blev både stemmeværk og ålekiste taget op, og man gik over til at benytte ruser og

bundgarn i stedet for. Man satte to ruser bag ved hinanden, for der skulle ikke megen ujævnhed på bunden til, at ålene kunne gå under.

Det gav flest ål ved østenvind og ingen måne. De gamle fiskere sagde, at når ålene søgte efter havet, måtte de ikke svømme men glide med strømmen for ikke at tabe fedtet, inden de nåede Sargossahavet, hvor de skulle yngle.

En af sønnerne fra Henne mølle har fortalt, at han en nat har været med til at tage 4.000 pund ål ud af to ruser. Alle hyttefadene blev fyldte. Fiskekasserne, de havde, blev fyldt til randen og læsset på en vogn med lad og kørt til Nymindegab for at få ålene i hyttefåde dér.

Beboerne omkring søen ville også godt have en lille bid af kagen fra søens overflod. Der var flere måder på at bjærge fisk hjem til et par middage.

Om vinteren, når søen var lagt til med is, var der mange, der tog ud for at fange ål med en lyster. Det var interessant at se, hvor stor forskel der var på de forskellige menneskers håndelag på at håndtere dette fangstredskab. Der kunne godt stå to lige ved siden af hinanden og stikke med lysteren. Den ene kunne fange den ene ål efter den anden, og manden ved siden af fik ingen. Det var heller ikke til at forstå, det kan lade sig gøre, at man gennem et skaft på ca. 5 alen kan mærke, når der er en ål på lysteren.

På den tid Damgård var bestyrer på Henne mølle, blev der gjort forsøg på at komme det selvbestaltede fiskeri til livs. Han tog et par af sine arbejdere med, for nu skulle ålestikkerne klapses af.

Da de kom ud på søen, stod der en flok ålestangere. De blev alle noteret for ulovligt fiskeri.

Et stykke tid efter kom der bud til dem om at møde op på Henne mølle for at få sagen ordnet. Blandt dem, der var indkaldt, var også Jørgen Krummes. Han var forhindret i at møde, da han var syg, men han sendte 20 kroner med naboen, og han hørte heller ikke mere fra det.

Et års tid efter mødtes godsejer Tranberg og Jørgen Krummes i Kirkeby kro. Efter at de havde sat nogle »små sorte« under vesten, kunne Tranberg ikke dy sig. Han spurgte Jørgen, om han ikke snart skulle ud at stange ål igen. Krummes plejede ikke at være mundlam, og det var han heller ikke ved denne lejlighed, men svarede omgående: »De ved jo godt, godsejer Tranberg, at de tilstødende lodsejere har ret til jagt og fiskeri så længe, der er vand i søen«.

Hertil svarede godsejeren lakonisk: »Ja, moralsk set har de retten, men juridisk kan de ingen ret få«.

Sagen var den, at de tilstødende lodsejere havde fået mundtligt tilsagn om at måtte drive jagt og fiskeri i søen. Men der fandtes ikke noget skriftligt bevis.

Karl Krummes, født 1902 i Henne. Landmand, sygekassekasserer, nu pensionist. Har været med til at samle stof til bogen om Henne sogn. Adr.: Stausø, Henne.